

GEBEDSNOTEN: IN DE COULISSEN VAN DE KUNSTGESCHIEDENIS

Eenkele jaren geleden stootten wij in het Londense Victoria & Albertmuseum op piepkleine miniatuurretabeltjes, met ragfijn architectonisch ‘*metselriewerk*’. Dezelfde dag zagen wij ze weer in de middeleeuwse afdeling van het British Museum. Het zijn *gebedsnoten*. Zij werden gesneden uit buxushout in de Zuidelijke Nederlanden, omstreeks 1500, in dezelfde periode dus als de ‘grote’ retabels. Op de tentoonstelling "Dames met Klasse", Mechelen, 2005 was er een prachtig voorbeeld aanwezig. Ik had nog nooit erover gehoord, en tot nu toe heb ik nog maar zeer weinig gevonden, en dan nog eerder accidenteel.

Gebedsnoot, Nederlanden begin 16de eeuw. Bukshout, gedeeltelijk gepolychromeerd. Diameter 4,4 cm
Bovenaan een Sint-Christoffel, die het Jezuskind draagt; onderaan Maria met Kind tussen Joachim en Sint-Anna.

Teksten: Boven: *Sancte Christofore martir Dei ora pro nobis.* (Heilige Christoffel, martelaar Gods, bid voor ons.)

Onder: *Ave Radix Sancta ex Qua Mundo Lux est orta.* (Ave Heilige Bron, uit Wie het Licht voor de Wereld (Jezus) is geboren.

Tentoonstelling *Dames met Klasse*, Mechelen, 2005(cat. nr. 63, p. 188)

In het Nederlandse Rijksmuseum is een ander schitterend exemplaar bewaard, dat je op internet tot in detail kunt exploreren. Het zou in Mechelen vervaardigd zijn door Adam Dirksz. (ca. 1515) uit palmhout, een harde en fijne houtsoort. Twee scènes uit het lijden van Christus zijn ongelooflijk gedetailleerd afgebeeld in dit kleine houtsnijwerkje. Het heeft de vorm van een flinke walnoot, en is niet veel groter: slechts 4,6 cm in doorsnee (vandaar natuurlijk de naam). In deze kleine ruimte heeft de kunstenaar kans gezien om de kruisiging (boven) en de kruisdraging (onder) weer te geven.

Tekst en uitleg met vertaling van de Latijnse teksten en de Bijbelse achtergrond van de afbeeldingen: http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/BK-1981-1?lang=nl

Dezelfde gebedsnoot, in gesloten toestand

Gebedsnoten werden vervaardigd als luxe-artikel. In het eerste kwart van de 16de eeuw waren ze even populair als kostbaar. Ze waren bedoeld om bij te bidden, thuis of op reis. De voorstellingen hielpen de eigenaar, zich te verdiepen in het lijden van Christus. Daartoe bevestigde hij ze meestal aan het einde van een bidsnoer, de voorloper van de rozenkrans, die in de 16de eeuw snelle furore zou maken. Een rozenkrans dient om het 'Onze Vader' (15 x) en het 'Wees gegroet' (150 x) bij te bidden. Wanneer deze gebedsnoot mee op reis werd genomen, werd hij zorgvuldig opgeborgen in een koperen omhulsel en een rood fluwelen zakje.

Twee bidsnoeren. De buitenste telt reeds telkensde tien kralen van de rozenkrans; de binnenste, uit bergkristal, bevat een reukbal.

Over de oorsprong van bidsnoeren heb ik nog niets gevonden. Tot ik meer betrouwbare wetenschappelijke gegevens heb, houd ik het erop dat ze afgeleid zijn van **islamitische gebedsnoeren**. Wanneer ze precies in onze streken opduiken, is nog onzeker. Op het schilderij van Jan van Eyck *Het echtpaar Arnolfini* (1434) zie je een gebedssnoer, achter het bruidspaar, naast de spiegel.

Zie op deze site: <http://users.telenet.be/joosdr/eeuwvaneyck.htm>

Gebedsnoten zijn alleszins verwant aan de opengewerkte **reukballen**, die je vaak ziet op afbeeldingen en grafstenen uit deze periode, maar vervaardigd zijn uit metaal (meestal al dan niet verguld zilver). Ze bevatten geurige kruiden en heetten de bezitter te beschermen tegen ziekten, vooral de pest. Ze werden eveneens aan de gordel gedragen, dikwijls aan het uiteinde van een gebedssnoer. En als je de verschillende segmentjes openklapt, zie je in het midden vaak een Mariabeeldje.

Beste Lezer, sta me toe in gepaste stijl te eindigen op een gebedsnoot: alle aanvulling over dit onderwerp is zeer welkom bij de auteur. Dank bij voorbaat.

Mijn bede heeft meteen resultaat gehad. Met dank aan Albert van der Kaap van Histoforum/Community Site: <http://histoforum.digischool.nl/>

Op onderstaande sites vind je afbeeldingen van gebedsnoten:

http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Bild:Rosary_bead.jpg&filetimestamp=20060820220540

http://www.beyars.com/de_elfenbein-miniatureschnitzereien.html

<http://www.clevelandart.org/educef/arts21/html/7470480pu.html>

<http://www.photo.rmn.fr/LowRes2/TR1/P56UR/06-514490.jpg>

<http://www.photo.rmn.fr/LowRes2/TR1/QYQ6N/06-514492.jpg>

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pe_mla/r/rosary_bead_carved_in_boxwood.aspx

http://www.henry-moore-fdn.co.uk/matrix_engine/content.php?page_id=3989

<http://www.photo.rmn.fr/LowRes2/TR1/UF5VT/06-514495.jpg>

http://www.henry-moore-fdn.co.uk/matrix_engine/content.php?page_id=2673

<http://www.flickr.com/photos/claning/1469980635/>

http://www.metmuseum.org/toah/ho/08/euwl/hob_17.190.475.htm

<http://www.flickr.com/photos/33802198@N00/24546169/>

Nog een bijzondere in ivoor (even scrollen):

<http://www.danielmitsui.com/hieronymus/index.blog?from=20071114>